

Nr 58

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till affärstidslag jämte i ämnet väckta motioner.

Genom en den 28 oktober 1966 dagtecknad proposition, nr 144, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av tredje lagutskottet, har Kungl. Maj:t under återopande av propositionen bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll föreslagit riksdagen att antaga ett vid propositionen fogat förslag till affärstidslag.

I samband med propositionen har utskottet behandlat följande i anledning av densamma väckta motioner, nämligen

de likalydande motionerna I: 772 av herr *Tistad m. fl.* och II: 945 av herr *Werbros* m. fl.

de likalydande motionerna I: 788 av herr *Larsson, Thorsten*, och herr *Svanström* samt II: 963 av herrar *Mattsson* och *Nilsson* i Tvärålund,

de likalydande motionerna I: 789 av herr *Nilsson, Ferdinand*, och herr *Carlsson, Eric*, samt II: 965 av herrar *Persson* i Heden och *Dockered*,

de likalydande motionerna I: 790 av fru *Olsson, Elvy*, och herr *Wikberg* samt II: 962 av herrar *Larsson* i Öskeviksby och *Johansson* i Skärstad,

de likalydande motionerna I: 791 av herr *Wallmark* och herr *Hansson, Gustaf Henry*, samt II: 966 av fröken *Wetterström m. fl.*, ävensom

de likalydande motionerna I: 792 av herr *Wirtén m. fl.* och II: 964 av herr *Mundebo m. fl.*

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås att den nuvarande butikstängningslagen upphävs och ersätts med en väsentligt enklare och friare reglering av affärstiderna i en affärstidslag. Den vanliga affärstiden sträcks ut till kl. 20 på vardagar. Huvuddelen av den handel som f. n. efter dispens får ske på annan tid än vanlig affärstid — bl. a. hela kioskhandeln — undantas från regleringen. Kommun skall för särskilt fall medge längre affärstid än den vanliga affärstiden om det är påkallat med hänsyn till allmänhetens intresse.

Det föreslås att affärstidslagen skall träda i kraft den 1 januari 1967 och gälla t. o. m. den 31 december 1971.

Lagförslaget

Det vid propositionen fogade lagförslaget har följande lydelse.

Förslag
till
Affärstidslag

Härigenom förordnas som följer.

1 §.

Yrkesmässig detaljhandel får bedrivas endast under tid som medges i denna lag eller med stöd av denna lag (affärstid). Försäljningsställe för sådan handel samt frisersalong och fotografiateljé få icke hållas öppna under annan tid.

2 §.

Vanlig affärstid är vardagar mellan klockan 8 och 20.

Om det för särskilt fall är påkallat med hänsyn till allmänhetens intresse, skall kommunens styrelse eller nämnd som utses av fullmäktige i kommunen medge affärstid utöver den vanliga.

3 §.

Från lagens tillämpning undantages

- 1) försäljning från apotek,
- 2) försäljning från automatapparat av sådan typ som är godkänd av myndighet som Konungen bestämmer,
- 3) försäljning på trafikmedel till resande,
- 4) försäljning som lantbrukare, trädgårdsodlare eller fiskare bedriver med egna lantmanna- eller trädgårdsprodukter eller fisk av egen fångst, om försäljningen sker i ringa omfattning och utan samband med annan handel,
- 5) försäljning på salutorg eller liknande plats som är upplåten till allmän försäljningsplats.

Från lagens tillämpning undantages vidare, i den omfattning och på de villkor som föreskrivas av Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer,

6) försäljning av alster av bildkonst, konsthantverk eller konstindustri som bedrivs i utställningslokal.

7) försäljning i anslutning till ordnad serveringsrörelse av lagad mat samt bageri- och konditorivaror,

8) försäljning av tryckta skrifter, tobaksvaror med tillbehör, blommor, drivmedel till motorfordon och tillbehör till sådana fordon samt andra va-

ror som allmänheten särskilt efterfrågar på annan tid än vanlig affärstid, om försäljningen sker antingen i anslutning till ordnad serveringsrörelse eller försäljning av konst eller utan samband med försäljning av andra varor.

4 §.

Närmare föreskrifter för tillämpningen av denna lag meddelas av Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer.

5 §.

Den som bedriver yrkesmässig detaljhandel eller håller försäljningsställe för sådan handel, frisersalong eller fotografiateljé öppen i strid mot denna lag eller föreskrift som har meddelats med stöd av lagen dömes till böter.

6 §.

Talan mot beslut av kommuns styrelse eller nämnd enligt denna lag föres hos länsstyrelsen genom besvär.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1967 och gäller till och med den 31 december 1971.

Genom denna lag upphäves butikstängningslagen den 21 juli 1948 (nr 608). Beslut som har fattats med stöd av 11 § 3 mom. 4 eller 12 § butikstängningslagen gäller dock till och med den 30 juni 1967, om kommunen icke dessförinnan bestämmer annat enligt 2 § denna lag.

Motionsyrkanden

I motionerna *I: 772* och *II: 945* hemställs

»att riksdagen vid behandling av proposition nr 144 måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t ge till känna sin uppfattning att kioskernas sortiment bör utökas att även omfatta kompletteringsvaror som kaffe, the, kakao, socker, portionsförpackat bröd, helkonserver, djupfrysta färdigrätter samt damstrumpor, glödlampor, el-proppar, förbandsartiklar o. d.».

I motionerna *I: 788* och *II: 963* hemställs

»att riksdagen vid behandlingen av proposition nr 144 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla att tillämpningsföreskrifterna må utformas så

1. att kommunens styrelse eller nämnd som utses av kommunen vid tillämpningen av affärstidslagen må iakttaga stor generositet vid medgivande av affärstid utöver den vanliga i synnerhet inom utpräglade turistorter i enlighet med vad i motionen anförts; samt

2. att kioskerna må medges att föra ett utökat varusortiment på orter där servicen i övrigt är otillfredsställande därför att inga närhetsbutiker finnes».

I motionerna *I: 789* och *II: 965* hemställs

»dels att dispensgivningen för öppethållande av de stora företagens butiker enligt affärstidslagens § 2 måtte handhas restriktivt för tillgodo-seende till någon del av synpunkter anförda av affärsanställdas förbund, dels att försäljningen från s. k. familjebutiker med ingen eller endast ringa anställd arbetskraft utöver familjemedlemmar undantages från bestämmelser om affärstid».

Förslag till lagtext bifogas motionerna.

I motionerna *I: 790* och *II: 962* hemställs

att riksdagen måtte avslå proposition nr 144 med förslag till affärstidslag; samt

att riksdagen måtte besluta upphäva butiksstängningslagen av den 21 juli 1948 nr 608 från den 1 januari 1967.

I motionerna *I: 791* och *II: 966* hemställs

»att riksdagen med avslag å Kungl. Maj:ts proposition nr 144 måtte besluta att butiksstängningslagen den 21 juli 1948 (nr 608) upphävs fr. o. m. den 1 januari 1967».

I motionerna *I: 792* och *II: 964* hemställs

»att riksdagen med avslag på Kungl. Maj:ts proposition nr 144 måtte besluta att butiksstängningslagen den 21 juli 1948 (nr 608) upphävs fr. o. m. 1 januari 1967».

De till stöd för yrkandena anförda grunderna redovisas nedan.

Inledning

I propositionen anför föredragande departementschefen, statsrådet Lundkvist, under rubriken »Inledning» följande.

Alltsedan år 1909 har i vårt land funnits lagstiftning som har reglerat affärstiden. Den lag som f. n. gäller i ämnet är *butikstängningslagen den 21 juli 1948 (nr 608)*. På senare tid har i skilda sammanhang satts i fråga om de skäl som har motiverat lagstiftningen är bärkraftiga längre. Redan år 1954 fick särskilda sakkunniga i uppdrag att i samband med utredning om arbetstidens längd och förläggning i syfte att uppnå en allmän förkortning av den lagstadgade arbetstiden även undersöka om inte tiden var inne för en mindre stel butikstängningslagstiftning. De sakkunniga fann emellertid att sambandet mellan butikstängningslagen och arbetstidslagstiftningen var alltför svagt för att det skulle vara nödvändigt för dem att gå in på frågan om affärstidens reglering i lag.

Enligt bemyndigande av Kungl. Maj:t tillkallade chefen för inrikesdepartementet i juni 1962 åtta sakkunniga för att göra en utredning om butikstängningslagstiftningen. De sakkunniga¹ som antog benämningen *affärstidsutredningen* lämnade i juni 1965 ett betänkande i två delar, »Affärstiderna» (SOU 1965: 38 och 39). Till betänkandet är fogat ett särskilt yttrande av en av de sakkunniga, Tord Brotaeus.

De sakkunniga lägger i betänkandet fram *förslag till affärstidslag*. Lagen är avsedd att ersätta butikstängningslagen.

Över betänkandet har efter remiss yttranden avgetts av arbetarskyddsstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen, kommerskollegium — som har bifogat yttranden av samtliga handelskammare — ombudsmannaämbetet för näringsfrihetsfrågor, statens institut för konsumentfrågor, rikspolisstyrelsen, överståthållarämbetet — som har överlämnat yttranden av stadsfullmäktige i Stockholm och polischefen i Stockholms polisdistrikt — samtliga länsstyrelser — som har bifogat yttranden av kommuner och i några fall av länspolischef, polismästare, läns- eller stadsveterinär, köpmannaförening eller konsumtionsförening — Svenska stadsförbundet, Svenska kommunförbundet, Landsorganisationen i Sverige (LO), Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Svenska arbetsgivareföreningen (SAF), Kooperativa förbundet (KF), Handels arbetsgivareorganisation (HAO), Handelsanställdas förbund, Handelstjänstemannaförbundet, Sveriges köpmannaförbund, Sveriges arbetsgivareförening för hotell och restauranger, Hotell- och restauranganställdas förbund, Sveriges hotell- och restaurangförbund, Sveriges konditorförening, Apotekarsocietetens direktion, Sveriges

¹ De sakkunniga var byråchefen i socialstyrelsen Sven-Hugo Ryman, ordförande, direktören i Sveriges köpmannaförbund Tord Brotaeus, ordföranden i Handelsanställdas förbund Erik Magnusson, disponenten i Kooperativa förbundet Karl Erik Persson, riksdagsledamöterna Carl-Gustav Enskog, Gördis Hörnlund och Gustaf Svensson i Vä samt dåvarande riksdagsledamoten Stina Gunne.

bensinhandlares riksförbund, Motorbranschens riksförbund, Svenska tidningsutgivareföreningen, Tobakshandlarnas riksförbund, Sveriges kioskägares riksförbund, Svenska kioskhandlareförbundet, Sveriges korvhandlareförbund, Aktiebolaget Svenska pressbyrå, Aktiebolaget Turitz & Co, Ahlén & Holm Aktiebolag — av de två sistnämnda gemensamt — Sveriges grossistförbund, Sveriges husmodersföreningars riksförbund, Svenska kvinnors nationalförbund, Fredrika-Bremer-förbundet, Högerpartiets kvinnoförbund, Centerns kvinnoförbund, Folkpartiets kvinnoförbund, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund samt Sveriges hantverks- och industriorganisation, som har bifogat yttranden från anslutna organisationer.

Yttranden har också kommit in från statens konsumentråd, Ensamma föräldrars förening, Svenska företagares riksförbund, Bageri- och konditori-arbetsgivareföreningen och Folkpartiets ungdomsförbund.

Äldre bestämmelser om affärstiden

Utskottet hänvisar till propositionen s. 6—7.

Gällande bestämmelser om affärstiden m. m.

Redogörelse för innehållet i den gällande butikstängningslagen m. m. lämnas i propositionen s. 8—13.

Vissa undersökningar

I propositionen redogörs för butikstängningslagens tillämpning samt vissa undersökningar rörande konsumenternas vanor och önskemål å s. 14—21.

Behovet av lagstiftning

Utredningen

Utskottet hänvisar till propositionen s. 22—33.

Remissinstanserna

Utskottet hänvisar till propositionen s. 33—43.

Föredraganden

Den nuvarande affärstiden

Lagstiftning med bestämmelser om affärstiden för detaljhandeln har funnits i vårt land sedan år 1909. År 1939 fick lagstiftningen i huvudsak det

innehåll som den alltjämt har. F. n. gäller en butikstängningslag från år 1948.

I lagen föreskrivs den längsta affärstid som är tillåten, den s. k. vanliga affärstiden. Inom denna tid står det företagarna fritt att själva bestämma om affärstiden. Den vanliga affärstiden är f. n. kl. 8—20 en vardag i veckan och kl. 8—19 övriga vardagar. På sön- och helgdagar skall butikerna med vissa mycket få undantag vara stängda.

Viss detaljhandelsverksamhet är undantagen från lagens tillämpning, främst sådan handel som allmänheten är särskilt beroende av på annan tid än vanlig affärstid, t. ex. bensinhandel, försäljning från apotek, konditori o. d. Uppräkningen av undantagen från lagens tillämpning är lång och mycket detaljrik.

Kommun kan under vissa förutsättningar meddela generellt beslut om att den vanliga affärstiden skall inskränkas eller — utan att förlängas per vecka — förskjutas, s. k. kommunal avvikelse.

Särskilt tillstånd till annan affärstid än den vanliga, s. k. dispens, kan också meddelas under vissa förutsättningar. Dispens kan ges bl. a. i fråga om försäljning av det s. k. kiosksortimentet — drygt 20 varuslag som anges i lagen — och försäljning av varm korv o. d. Om synnerliga skäl föreligger kan dispens meddelas oavsett vilka varor som säljs. Dispens meddelas av länsstyrelse eller polismyndighet.

Motiven för lagstiftningen om affärstiden har skiftat något under årens lopp. Syftet med 1909 års lag var att få till stånd en reglering av arbetstiden för affärsinnehavarna och deras anställda. Sedan arbetstiden för de affärsanställda har reglerats genom särskild arbetstidslag — den första utfärdades år 1939 — har detta motiv för affärstidsregleringen inte samma betydelse för de anställda. Affärsinnehavarnas intresse av affärstidsreglering för att få en rimlig fritid är däremot oförändrat. Härtill har kommit näringspolitiska skäl för regleringen. Man har menat att den behövs för att få till stånd i stort sett likartade konkurrensförhållanden mellan olika detaljhandelsföretag.

Utredningen har undersökt affärstiderna i praktiken. Det har därvid visat sig att butikerna i allmänhet håller öppet kortare tid än som medges i lagen. Vanligen öppnar man kl. 9 och stänger kl. 18 alla vardagar utom lördagar, då man i allmänhet öppnar kl. 8 eller 9 och stänger mellan kl. 13 och 16. Utsträckt affärstid en kväll i veckan förekom tidigare sparsamt men är numera vanligare. Dessa affärstider är oftast resultatet av överenskommelser mellan detaljhandelsföretagen på orten eller mellan dessa och de anställdas organisationer. Möjligheten att i vissa fall hålla öppet på söndagar har inte någon större praktisk betydelse. Kommunala avvikelser är enligt vad utredningen har funnit mycket ovanliga. Dispenser för kiosker och för butiker som säljer varor ur kiosksortimentet m. m. förekommer i tusental. För butiker med sedvanligt varusortiment har dispenser meddelats i Stockholm och i Göteborg, dock endast i begränsad utsträckning.

Behovet på längre sikt av fortsatt reglering av affärstiden

Utredningen har ingående prövat frågan om det finns något behov av fortsatt lagstiftning om affärstiden. Därvid har utredningen granskat de motiv som hittills har anförts för lagstiftningen. Men även andra synpunkter på frågan har behandlats. Till grund för utredningens överväganden har i stor utsträckning legat särskilda undersökningar som utredningen har låtit göra eller själv har företagit.

Frågan om i vilken utsträckning affärstiden bör regleras måste enligt min mening bedömas i första hand mot bakgrund av regleringens betydelse för konsumenterna. Bland de intressen som måste beaktas är konsumenternas behov i fråga om affärstidens längd och förläggning. Konsumentintressena i denna mening kan aldrig främjas genom en reglering som enbart *hindrar* butiksinnehavarna att hålla öppet vissa tider. För att åstadkomma den största behovstillfredsställelsen på denna väg finge man i stället föreskriva *skyldighet* att hålla butikerna öppna vissa tider. En sådan lagstiftning kan emellertid av olika skäl inte komma i fråga. På detta område liksom på andra områden inom näringslivet får man i stället lita till att konkurrensen mellan företagen leder till att dessa lämnar den service konsumenterna önskar.

Utredningen och remissinstanserna har ingående diskuterat om fri eller reglerad affärstid bäst främjar en ändamålsenlig konkurrens mellan företagen inom detaljhandeln.

Ett av motiven för lagstiftningen var att den skulle utjämna konkurrensförhållandena inom detaljhandeln genom att hindra företagare att använda en längre affärstid än den vanliga som konkurrensmedel. Utredningen och ett stort antal remissinstanser anser emellertid att butikstängningslagen i vissa avseenden har en motsatt verkan.

Man pekar på att systemet med dispenser från den vanliga affärstiden för vissa företag rubbar förutsättningen för en konkurrens på lika villkor mellan dessa och andra företag och att systemet därför är skadligt. Att viss verksamhet är helt undantagen från lagens tillämpning anses också av några remissinstanser medföra skadliga verkningar från konkurrenssynpunkt. De kommunala avvikelserna kan vidare tänkas förskjuta konkurrensförhållandena mellan företag i skilda kommuner. Några mer påtagliga verkningar av detta slag anses emellertid dessa avvikelser inte ha, förmodligen främst av den anledningen att de är så få.

Regleras affärstiden i lag genom att en vanlig affärstid föreskrivs är det ofrånkomligt att avsteg måste medges från denna tid eller från lagens bestämmelser över huvud taget. Härigenom gynnas vissa företag på andras bekostnad. Hittills har denna ordning medfört framför allt att kioskhandeln har fått försteg framför den vanliga butikshandeln. Men även ett antal vanliga butiker av skilda slag har fått en i viss mån privilegierad ställning.

Dispensgivningen i Stockholm för vanliga butiker i stadens centrum medför t. ex. enligt vad överståthållarämbetet och Stockholms handelskammare uppger svåra problem. Enligt min mening måste de konsekvenser av lagstiftningen som nu har påpekats anses vara från principiell synpunkt mindre tillfredsställande. I den mån allmänhetens behov av längre affärstid ökar kan man befara att framför allt problemen med dispensgivningen kommer att bli svårare, i vart fall om butikstängningslagen behålls oförändrad.

En reglering av affärstiden kan tänkas påverka konkurrensförhållandena inom detaljhandeln också på ett annat sätt. Genom att företagen inte kan variera affärstiden fritt med hänsyn till företagsekonomiska överväganden kan i och för sig livskraftiga företag hindras från att expandera i den takt och utsträckning som annars vore möjlig. Företag med sämre förutsättningar har kanske däremot ett konstlat skydd i regleringen. Utredningen för vissa resonemang av det här slaget och konstaterar att butikstängningslagen inte är tillräckligt smidig för att tillåta en rationell utveckling inom detaljhandeln. Utan hinder av lagen har visserligen mycket stora strukturförändringar kunnat ske. Jag anser dock liksom utredningen att lagen om den får vara kvar oförändrad kan komma att hindra att rationaliseringen drivs så långt som i och för sig skulle vara önskvärt.

Fråga är då om dessa verkningar av lagen är av ondo eller av godo. Den strukturförändring inom detaljhandeln som har skett under de senaste åren och som synes fortgå i stort sett i oförminskad takt innebär framför allt en förskjutning mot större enheter. De små butikerna, särskilt inom livsmedelsbranschen, minskar i antal. Stora butiker, i allmänhet med självbetjäning, varuhus o. d. som ofta ligger i centrum av en tätort får förhållandevis allt större andel av detaljhandels omsättning. Som utredningen och flera remissinstanser har framhållit är denna utveckling inte uteslutande till fördel för konsumenterna. Särskilt bortfallet av små butiker i glesbygderna och inom tätorternas bostadsområden innebär ofta en försämring av servicen. Utredningen har vissa synpunkter på de s. k. närhetsbutikernas funktion och betydelse som är av stort intresse i detta sammanhang. Med närhetsbutik menar utredningen ett försäljningsställe — en vanlig butik eller en kiosk — där man säljer varor som konsumenterna i stort sett dagligen har behov av. Det kan vara sådana varor som i dag säljs från kiosker men också andra varor, främst vissa livsmedel. Närhetsbutiken ligger i anslutning till kundernas bostäder. Den kompletterar men konkurrerar inte med de större butikerna och varuhusen. I dessa senare görs i allmänhet de stora inköpen. På grund av utvecklingen av förpacknings- och konserveringstekniken, bl. a. djupfrysningen, görs uppköp ofta för längre tidsperioder än förut, kanske upp till en vecka eller mer. För kompletterings- och impulsköp ligger emellertid närhetsbutiken väl till hands. Många personer, främst äldre, som har svårt att ta sig den ibland långa vägen

till storbutiken gör kanske de flesta av sina inköp i närhetsbutiken. Utredningen och de remissinstanser som har uttalat sig i frågan anser att en viktig förutsättning för att närhetsbutiken skall kunna fylla sina funktioner är att affärstiden kan anpassas smidigt till konsumenternas önskemål. Och just i fråga om närhetsbutiken torde önskemålen om en friare förläggning av affärstiden vara särskilt uttalade.

I andra fall kan det emellertid vara vanskligt att bedöma vilka företagsformer som skulle dra fördel av ett friare system och vilka som skulle skadas därav. Det kan också många gånger vara tveksamt i vad mån det från konsumentens synpunkt finns skäl att låta vissa företag eller vissa företagsformer åtnjuta det skydd en lagreglering av affärstiden kan innebära.

Från olika håll har man uttryckt farhågor för att varupriserna kommer att stiga om ett system med friare affärstid införs. Utredningen finner det svårt att göra några bestämda förutsägelser i denna fråga men anför att det i vart fall inte är säkert att det finns fog för sådana farhågor. Enligt utredningens mening har man anledning att räkna med att de ökade personalkostnader som ett friare system torde medföra i stor utsträckning kommer att kompenseras genom olika rationaliseringsåtgärder. I vissa fall kan personalkostnaderna hållas nere genom att man kompenserar längre affärstid på kvällarna med att hålla stängt en eller annan förmiddag. De remissinstanser som redovisar någon uppfattning i frågan uttalar sig i allmänhet i ungefär samma riktning som utredningen.

Om ett system med fri affärstid för med sig högre varupriser, kan en övergång till ett sådant system synas betänklig framför allt för de konsumenter som inte har nytta av den utsträckta affärstiden. Emellertid kan man enligt min mening anta att den förhållandevis väl differentierade detaljhandeln kommer att anpassa affärstiden på ett tillräckligt smidigt sätt till olika konsumentgruppers önskemål för att sådana konsekvenser i allmänhet inte skall behöva inträffa i vart fall på längre sikt.

Enligt min mening talar således mycket för att det på längre sikt skulle vara bäst förenligt med konsumenternas intresse om detaljhandeln finge bestämma affärstiden utan hinder av lagbestämmelser. För ett sådant fritt system talar givetvis också, som utredningen och många remissinstanser har anfört, att myndigheterna skulle avlastas ett stort administrativt bestyr om lagregleringen upphävs. I den mån en längre och framför allt en mer differentierad affärstid skapar ökat utrymme för deltidsanställning inom detaljhandeln är det också, som några remissinstanser har framhållit, en värdefull effekt av ett fritt system.

När det sedan gäller de affärsanställdas intressen har affärstidslagstiftningen numera mindre betydelse än tidigare för regleringen av arbetstidens längd men den är fortfarande av stor vikt för dem genom att den begränsar deras obekväma arbetstid. I det avseendet ger butikstängningslagen nämligen de anställda ett bättre skydd än arbetstidslagen för detaljhandeln.

Affärstiden är visserligen i allmänhet kortare än vad som medges i butikstängningslagen. Särskilt påfallande är att butikerna inte utnyttjar möjligheterna att hålla öppet på kvällen fullt ut. I likhet med utredningen och ett stort antal remissinstanser anser jag dock att man av resultaten av de konsumentundersökningar och undersökningar om detaljhandelns omsättning under olika tider som utredningen redovisar kan dra slutsatsen att butikerna i större omfattning än f. n. kommer att hålla öppet på kvällarna om lagregleringen av affärstiden upphör eller mjukas upp.

Vissa olägenheter för de affärsanställda skulle därmed otvivelaktigt följa av ett friare system. Handelsanställdas förbund och flera andra remissinstanser anser att möjligheterna för personalen att på facklig väg få kompensation för obekvämt arbetstid är osäkra med hänsyn till att den fackliga organisationsgraden är låg bland de affärsanställda och att endast en liten del av företagen i branschen är bundna av kollektivavtal. Den ringa organisationsanslutningen hänför sig till de många små detaljhandelsföretagen. För de anställda inom varuhus och butikskedjor regleras däremot anställningsförhållandena i regel av kollektivavtal. Som jag har framhållit tidigare innebär utvecklingen inom detaljhandeln att de nuvarande små företagen minskar i antal till förmån för de större enheterna och närhetsbutikerna. Man kan alltså redan på denna grund förutse att möjligheterna för de anställda att på facklig väg tillgodose sina intressen kommer att bli bättre. Därtill kommer att man inom större enheter lättare kan fördela den obekväma arbetstiden så att den inte blir alltför betungande. Dessa synpunkter talar för att den betydelse som en lagfäst affärstidsreglering nu har för de affärsanställda kommer att minska.

Sammanfattning och förslag

Av vad jag hittills har anfört framgår att jag vid min bedömning av behovet av en lagfäst affärstidsreglering har funnit att flera omständigheter kan anföras till stöd för ett antagande att man med beaktande av konsumenternas och de affärsanställdas intresse bör kunna avvara en sådan reglering, åtminstone på längre sikt. Härtill kommer — som utredningen och flera remissinstanser har funnit — att konsumenternas behov i fråga om affärstidens längd och förläggning visserligen f. n. skulle kunna i huvudsak tillgodoses inom ramen för en lagreglering men att detta knappast kommer att vara möjligt i längden. Utredningen och dessa remissinstanser pekar nämligen på flera faktorer som torde komma att föra med sig att behovet av en längre affärstid kommer att göra sig mera gällande. Sålunda framhåller man bl. a. den fortgående ökningen av yrkesverksamheten bland kvinnorna och befolkningsomflyttningen som medför att allt fler får längre avstånd mellan arbetsplatsen och bostaden. Man menar vidare att behovet av att kunna köpa bl. a. kapitalvaror i lugn och ro efter arbetstidens slut, ofta tillsammans med

flera familjemedlemmar, kommer att bli mer framträdande i takt med välstandsökningen.

I likhet med flera remissinstanser — även sådana som är i princip anhängare av fri affärstid — anser jag emellertid att ett omedelbart slopande av affärstidsregleringen skulle kunna medföra betydande olägenheter. Sålunda kan man inte utesluta att en tvär omställning skulle få vissa oförmånliga verkningar för konsumenterna. Som jag har utvecklat tidigare skulle vidare vissa olägenheter för de affärsanställda otvivelaktigt följa härav. En omedelbar avveckling av affärstidsregleringen skulle också, som några remissinstanser har framhållit, i många fall kunna leda till sociala problem för affärsinnehavare som driver sina företag utan anställda eller med endast någon enstaka medhjälpare.

Med hänsyn till vad jag nu har anfört vill jag inte förorda att man — som en ganska stor grupp av remissinstanser har föreslagit — omedelbart slopar all affärstidsreglering. Däremot anser jag i likhet med utredningen och en bred remissopinion att det finns tillräckliga skäl för att nu ersätta butikstängningslagen med en friare reglering. Denna bör ges en begränsad giltighetstid, förslagsvis fem år. Vid utgången av denna tid får man på nytt pröva frågan om affärstidsregleringen skall slopas helt. Erfarenheterna av den friare regleringen och den utveckling som torde ske inom ramen för denna bör då ge en bättre vägledning för prövningen.

Jag föreslår alltså att butikstängningslagen ersätts med en lag som — i enlighet med utredningens förslag — ger ökade möjligheter till en längre affärstid och som får en giltighetstid av fem år.

Det huvudsakliga innehållet i en affärstidslag

Affärstidens längd

Vad gäller utredningens förslag och innehållet i remissyttrandena hänvisar utskottet till propositionen s. 50—51.

Föredraganden

Enligt min mening finns det goda skäl för utredningens förslag att i lagen skall föreskrivas en vanlig affärstid, dvs. en tid då butikerna i allmänhet får hållas öppna och att någon möjlighet att lokalt medge inskränkning eller förskjutning eller generell förlängning av den vanliga affärstiden inte skall finnas. Liksom praktiskt taget samtliga remissinstanser ansluter jag mig till denna principiella uppläggning av regleringen.

Vilken affärstid som bör föreskrivas beror i hög grad på vilka avsteg och undantag från denna som tillåts. Som utredningen har anfört måste sådana kunna göras. Jag biträder utredningens förslag att det skall kunna ske ge-

nom att viss handel undantas från lagens tillämpning och att möjlighet ges till dispenser från den vanliga affärstiden. Affärstiden kunde sträckas ut så långt att undantag och dispenser blev i det närmaste obehövliga. Därmed skulle man komma mycket nära ett helt oreglerat tillstånd. Som framgår av vad jag har anfört i fråga om behovet av lagstiftning är jag inte beredd att förorda ett sådant steg. Affärstiden får emellertid inte bestämmas så snävt att man med hänsyn till konsumenternas intressen tvingas att göra ett avsevärt antal undantag och medge dispenser i mycket vidsträckt omfattning. Enligt min mening har utredningen gjort en lämplig avvägning av dessa synpunkter i sitt förslag. Detta innebär att affärerna får hållas öppna kl. 8—20 på vardagar men skall hållas stängda på söndagar. Remissinstanserna har i det närmaste enhälligt godtagit förslaget. Jag förordar att det genomförs.

Lagens tillämpningsområde

I fråga om utredningens förslag och remissyttrandena däröver hänvisar utskottet till propositionen s. 52—55.

Föredraganden

Som utredningen har föreslagit bör som huvudregel gälla att den vanliga affärstiden skall tillämpas på detaljhandel som bedrivs yrkesmässigt. Till några frågor som hänger samman med denna bestämning återkommer jag i det följande.

I likhet med utredningen och ett stort antal remissinstanser anser jag att den nuvarande undantagsbestämmelsen för öppethållande i demonstrations- eller upplysningssyfte inbjuder till missbruk och att det är svårt att kontrollera att den tillämpas på rätt sätt. Behovet av öppethållande i sådant syfte torde minska med den utsträckta vanliga affärstiden. I den mån ett sådant behov kommer att stå kvar bör det i allt väsentligt kunna tillgodoses genom dispenser som medger även försäljning. Jag föreslår därför att undantagsbestämmelsen inte får någon motsvarighet i den nya lagen.

De undantag som måste göras från lagens tillämpning kan enligt utredningens mening av konkurrenshänsyn i allmänhet inte utformas så att handeln från vissa försäljningsställen undantas utan avseende på vilka varor som säljs. I stället måste man ange vilka varor som skall vara undantagna från lagens tillämpning. Jag delar denna uppfattning som inte heller har utsatts för någon kritik under remissbehandlingen.

Utredningens förslag att i förhållande till vad som gäller f. n. avsevärt utvidga det varusortiment som är undantaget från lagens tillämpning har enligt min mening stora förtjänster. Förslaget som bl. a. innebär att man undantar alla de särskilda varuslag som f. n. kan bli föremål för dispens kommer att medföra avsevärda lättnader från administrativa synpunkter och kan antas ge denna del av detaljhandeln väsentligt bättre möjligheter

att anpassa sin service till konsumenternas behov. Remissinstanserna ställer sig också i allmänhet positiva till förslaget.

Som några remissinstanser påpekar innebär förslaget att den prövning från bl. a. ordningssynpunkt som f. n. sker i samband med dispensgivningen enligt 11 § 2 mom. butikstängningslagen faller bort. Man menar att den prövning som kan ske i fråga om handel från försäljningsställe på allmän plats enligt 2 § allmänna ordningsstadgan i samband med upplåtelsen av försäljningsplatsen inte är tillräcklig eftersom en viss del av den handel som f. n. är dispensbunden bedrivs från enskilt område.

Prövningen enligt 11 § 2 mom. butikstängningslagen innefattar en bedömning från — förutom ordningssynpunkter — hälsovårds-, säkerhets- och liknande synpunkter. Säkerhetssynpunkterna torde i huvudsak hänföra sig till trafikförhållandena. Även näringsidkares personliga lämplighet kan beaktas. Enligt min mening bör det inte komma i fråga att genom lagstiftning om affärstiden få till stånd en prövning av näringsidkares personliga lämplighet eller av försäljningsställets lämplighet från hälsovårdssynpunkt. Sådana synpunkter synes f. ö. redan ha blivit tillräckligt beaktade i den allmänna näringslagstiftningen och hälsovårdslagstiftningen och någon självständig prövning i dessa avseenden torde i praktiken inte ha skett enligt butikstängningslagen annat än i rena undantagsfall. Annorlunda förhåller det sig emellertid med ordnings- och säkerhetssynpunkterna. Trots att sådana aldrig har anförts som skäl för reglering av affärstiden är det enligt min mening klart att frågan om affärstiden angår den allmänna ordningen. Ordnings- och säkerhetssynpunkter torde också ofta ha beaktats vid dispensprövningen.

Visserligen torde det vara sällsynt att affärstidens längd har nämnvärd betydelse för trafikens framkomlighet eller för den allmänna ordningen i övrigt. Det kan dock inte uteslutas att det från sådana synpunkter ibland kan finnas behov av att inskränka affärstiden. Frågan är då om annan lagstiftning — närmast allmänna ordningsstadgan — ger tillräckliga möjligheter härtill. Föreskrifter med stöd av allmänna ordningsstadgan kan aldrig ges i strid mot annan lagstiftning. I den mån viss handel undantas från affärstidsregleringen torde i princip föreskrifter om affärstiden inte kunna meddelas med stöd av allmänna ordningsstadgan. Emellertid synes något hinder inte finnas mot att ge sådana föreskrifter i samband med upplåtelse av försäljningsplats enligt 2 § allmänna ordningsstadgan eller i fråga om salutorg och liknande allmän försäljningsplats. På det sättet torde öppethållandet av kioskerna på allmänna platser kunna regleras med hänsyn till ordnings- och säkerhetssynpunkter. I fråga om handel som bedrivs utomhus på allmän plats och på område därintill kan polismyndigheten också enligt 8 § allmänna ordningsstadgan för särskilda fall meddela ordningsföreskrifter som innefattar inskränkning av affärstiden. Jag är emellertid angelägen att betona att inskränkningar i affärstiden med stöd

av allmänna ordningsstadgan alltid måste grundas enbart på vad den allmänna ordningen kräver. Härefter ligger en väsentlig begränsning i utrymmet för sådana inskränkningar.

Från de synpunkter som nu har behandlats finns det således enligt min mening ingen anledning att motsätta sig utredningens förslag till utvidgning av det fria varusortimentet. Med hänsyn härtill och till vad jag i övrigt har anfört om förslaget tillstyrker jag detta.

Som jag har anfört redan i inledningen framhölls i direktiven till utredningen att en ny lag om affärstiden borde få en mera generell karaktär än butikstängningslagen. Utredningen har beaktat detta och framhållit att det inte kan vara lämpligt att i lagen närmare ange vilka olika varor som skall ingå i det fria sortimentet. Liksom åtskilliga remissinstanser delar jag denna uppfattning och jag föreslår i enlighet med utredningsförslaget att dessa varor endast delvis räknas upp i lagen och att de i övrigt anges genom en allmän beskrivning. Det får sedan ankomma på Kungl. Maj:t eller myndighet som Kungl. Maj:t utser att i tillämpningsföreskrifter till lagen närmare bestämma vilka varor som skall höra hit.

Dispenser

Utredningens förslag och remissyttrandena däröver redovisas i propositionen å s. 57—60.

Föredraganden

Som framgår av vad jag tidigare har anfört har jag avsett att bestämma den vanliga affärstiden så att endast ett någorlunda rimligt antal dispenser från denna skall behöva medges. Förslaget att en väsentligt större del av detaljhandeln skall falla utanför lagens tillämpning än f. n. har också bl. a. syftat till att minska behovet av dispenser. Ett visst behov därav kommer ändock att kvarstå med den utformning av lagen som jag har förordat.

Frågan vilket organ som bör handha dispenserprövningen är föremål för delade meningar mellan utredningen, som velat lägga prövningen på kommunen, och ett stort antal remissinstanser, som ansett prövningen böra tillkomma ett statligt organ, främst länsstyrelsen.

Som jag har anfört tidigare bör frågor om affärstidens längd i första hand bedömas med utgångspunkt i konsumenternas intresse. En riktig bedömning av dispensfrågorna kräver därför främst kännedom om vilka vanor och behov som konsumenterna i orten har. Den bästa kännedomen härom finns otvivelaktigt hos de kommunala organen. Några remissinstanser har pekat på att det kan finnas risk för bristande enhetlighet vid tillämpningen om prövningen läggs hos kommunerna. Vad man här främst syftar på torde vara att praxis inte lämpligen bör skifta mellan kommuner som tillsammans

bildar ett näringsgeografiskt sammanhängande område. Jag utgår emellertid från att sådana kommuner i samarbetsnämnderna i kommunblocken eller i annan ordning kommer att verka för att enhetliga normer följs vid dispensprövningen. Av de skäl som jag nu har anfört biträder jag utredningens förslag att beslutanderätten i dispensfrågorna läggs på kommunerna.

En begränsning i kommuns befogenhet att meddela dispens följer av att kommun, som jag har förordat tidigare, inte skall ha rätt att generellt sträcka ut affärstiden för hela kommunen. Dispens kan således inte medges för alla affärer i kommunen eller för alla affärer inom en viss bransch såvida inte dispensen avser endast vissa dagar. Frågan om dispens bör meddelas skall bedömas i första hand med hänsyn till konsumenternas intresse. För att dispens skall medges måste det kunna antas att det finns ett utbrett önskemål om utsträckt affärstid. Men är det fallet bör dispens inte heller få vägras. Det lär inte vara möjligt att undvika att dispensgivningen i viss mån kan komma att påverka konkurrenssituationen mellan olika företag. Självfallet får emellertid dispens inte medges i syfte att främja en viss näringsidkare eller en grupp av sådana eller för att ställa företagare inom kommunen i ett särskilt gynnsamt konkurrensläge i förhållande till företagare i en angränsande kommun.

Under remissbehandlingen har framhållits bl. a. att man genom kommunalbesvär inte skulle kunna få en tillräckligt allsidig överprövning av kommuns beslut i dispensärende. Med hänsyn härtill förordar jag att förvaltningsbesvär skall få anföras över dessa beslut.

Specialmotivering

Med hänsyn till innehållet i vissa av de i ämnet väckta motionerna återges departementschefens uttalanden i anslutning till 2 § (3 § i det till lagrådet remitterade förslaget) samt vissa delar av uttalandena i samband med 3 § (2 § i det förslag som underställts lagrådet). Utskottet hänvisar i övrigt till propositionen s. 62—71.

Departementschefen anför beträffande 2 § följande.

Som jag har anfört tidigare föreslår jag att den vanliga affärstiden skall vara vardagar kl. 8—20 och att kommun skall ha möjlighet att medge dispens från denna tid. Befogenheten att medge dispens begränsas av att kommun inte får generellt utsträcka affärstiden för hela kommunen. Dispens kan emellertid medges för enstaka företag eller grupper av företag för en begränsad tid, för viss veckodag eller för hela året. Vidare kan dispens medges mer generellt för företag inom kommunen om dispensen begränsas till enstaka tillfällen, t. ex. någon eller några söndagar, eller viss kortare tid, t. ex. veckorna före jul. Dispens kan också avse rätt för visst företag att utöver den

vanliga affärstiden sälja varuslag som inte ingår i det fria sortimentet enligt 2 § andra stycket. De principer som jag nu har angett bör komma till uttryck genom en föreskrift att dispens skall medges för särskilt fall. Vilka förutsättningar som i övrigt bör gälla för att dispens skall medges har jag redan berört i den allmänna motiveringen. Jag föreslår att dessa anges i lagtexten genom en föreskrift att kommun skall medge längre affärstid om det är påkallat med hänsyn till allmänhetens intresse.

Utredningen synes ha förutsatt att kommunens fullmäktige skall besluta i dessa frågor. Under remissbehandlingen har förslaget i denna del mött viss kritik. *Överståthållarämbetet, flera länsstyrelser och kommuner samt Svenska kommunförbundet* finner sålunda den ordning som har förutsatts opraktisk med hänsyn bl. a. till att fullmäktigförsamlingarna i allmänhet sammanträder ganska sällan medan dispensärendena ofta kan kräva snabb handläggning. Enligt min mening skulle det innebära den mest ändamålsenliga ordningen att dispensfrågorna avgörs av kommunens styrelse eller, efter uppdrag av fullmäktige, av en nämnd. Jag förordar därför en lösning i enlighet härmed.

Som utredningen har anfört bör kommun bereda de intressenter och myndigheter som berörs av beslut om förlängd affärstid tillfälle att yttra sig i ärendet. Enligt utredningens mening bör det vara beroende av beslutets karaktär hur långt kommunen skall sträcka sig i detta avseende. Närmare bestämmelser härom bör meddelas i tillämpningsföreskrifterna. Jag delar utredningens uppfattning och jag föreslår således att någon bestämmelse i ämnet inte tas in i lagen.

Beträffande 3 § punkt 5 och punkt 8 i den del, varom nu är fråga, anför departementschefen följande.

Några remissinstanser, *länsstyrelsen i Hallands län, Svenska stadsförbundet* samt *drätselkamrarna i Malmö och Oxelösund*, anser att besvärliga problem kan uppstå för torghandeln, om kommunen inte längre skall få inskränka den vanliga affärstiden. Man pekar på att det med hänsyn till bl. a. trafiksynpunkter inte är lämpligt att torghandel får bedrivas så länge som den föreslagna affärstiden. Svårigheter att hinna göra torgen rena talar också för att affärstiden måste kunna begränsas. I något yttrande sägs att det över huvud taget bör vara en kommunal angelägenhet att bestämma hur länge salutorg får användas för sitt ändamål.

De synpunkter som sålunda har kommit fram under remissbehandlingen finner jag böra beaktas och jag föreslår med hänsyn härtill att försäljning från salutorg och liknande allmän plats som i vederbörlig ordning har upplåtits för försäljningsändamål skall undantas från lagens tillämpning. Syftet med detta undantag är således inte i och för sig att ge tillfälle till längre försäljningstid i dessa fall utan att helt lägga i kommunernas händer att be-

stämma affärstiden för torghandeln. Det måste förutsättas att kommunerna därvid beaktar även ordningssynpunkterna.

Vidare föreslår utredningen att flera varuslag som i lagen anges endast genom en allmän beskrivning — varor som är av sådant slag att allmänheten bör kunna köpa dem även under annan tid än vanlig affärstid — skall undantas från lagens tillämpning. Vilka varor som skall höra hit bör enligt utredningen anges i tillämpningsföreskrifterna. Utredningen presenterar ett förslag som upptar de varor som enligt utredningen lämpligen bör undantas i denna ordning. Förslaget innehåller *dels* portioner av mat som har värmts eller grillats på stället och tillbehör till sådan mat, *dels* julgranar samt ballonger och andra smärre leksaker — dvs. varor som är undantagna från butikstängningslagens tillämpning — *dels* vissa varor som i stort sett motsvarar det nuvarande kiosksortimentet, nämligen glass, konfektyrer, alkoholfria drycker, frukt, produkter av frukt, honung, kex, toalettartiklar, skrivmateriel, vykort, film, souvenirer och tändstickor.

I denna del vill jag anföra endast vissa allmänna synpunkter. Om man gav det fria sortimentet väsentligt större omfattning än det nu har på grund av undantagen i butikstängningslagen eller dispenser med stöd av denna skulle de som säljer det fria sortimentet få en starkt gynnad ställning i förhållande till andra detaljhandlare. Det kan inte uteslutas att skadeverkningar skulle uppstå härav. I likhet med utredningen anser jag att konsumentönskemålen bör kunna tillgodoses på ett lämpligt sätt utan väsentlig ökning av det nuvarande fria sortimentet. Härtill kommer att man, som skall utvecklas närmare under 3 §, kan tillgodose särskilda konsumentintressen dispensvägen.

Lagrådsbehandlingen

Av lagrådet framförda förslag till ändringar i lagtexten har i huvudsak beaktats. Utskottet hänvisar till propositionen s. 77—79.

Motionerna

Motionsyrkandena redovisas ovan under särskild rubrik. De huvudsakliga grunderna för yrkandena återges i det följande.

I: 772 och II: 945

Motionärerna anför att strukturrationaliseringen inom handeln har medfört att många småbutiker såväl i tätorter som på landsbygden försvunnit.

Denna utveckling antas komma att fortsätta under åtminstone de närmaste fem åren. Det utglesade butiksbeståndet och de allt längre avstånden till inköpsställena sägs ha medfört vissa fördelar för konsumenten. Nackdelarna anses emellertid vara många. Motionärerna pekar på att avstånden förutsätter att kunderna i ökad utsträckning är bilburna. Man har emellertid beräknat att mellan 20 och 30 procent av hushållen på grund av ålder och handikapp inte kommer att ha tillgång till bil. Problemen är störst bland åldringar och förvärvsarbetande. Motionärerna menar att man måste räkna med att närhetsbutiker av typen kiosker och tobaksaffärer får en allt viktigare funktion inom varudistributionen och att närhetsbutikerna blir det reguljära inköpsstället för särskilt äldre, sjuka och handikappade när det gäller vissa livsmedel samt daglig- och impulsvaror.

Närhetsbutikerna har enligt motionärernas mening framtiden för sig. De måste emellertid anpassa sortiment och affärstider efter konsumenternas behov. Det förutsätter att det s. k. fria sortimentet, d. v. s. de varuslag som undantagits från lagens tillämpning, utökas med vad motionärerna kallar kompletteringsvaror. Hit hör kaffe, the, kakao, socker, portionsförpackat bröd, helkonserver, djupfrysta färdigrätter, damstrumpor, glödlampor och el-proppar.

Motionärerna framhåller i fortsättningen att den ökade fritiden och den stigande levnadsstandarden ökar kravet på lämplig varudistribution på oönskade tid och inom fritidsområden. Bilismens utveckling och förändrade inköpsvanor anses också skapa nya servicebehov. Motionärerna framhåller i sammanhanget den dåliga service som de menar råder vid badorter och campingplatser då det gäller möjligheten att under icke affärstid kunna köpa t. ex. bröd, konserver o. d.

I motionerna anförs till slut att allt fler kiosker motsvarar mycket höga anspråk på hygienisk och sanitär standard liksom också utrymmesmässigt. Med de moderna tillverkningsmetoderna för förslutna livsmedel och de nya emballagen bör det enligt motionärernas mening ur livsmedelshygienisk synpunkt inte vara några betänkligheter mot att låta kioskerna fylla sin funktion som närhetsbutiker med ett starkt begränsat urval livsmedel av typen komplement- och impulsvaror av det slag som allmänheten frågar efter under annan tid än vanlig affärstid.

I: 788 och II: 963

Motionärerna anför, att rationaliseringen inom detaljhandeln har medfört att större affärsenheter uppstått. Antalet storinköp i dylika butiksformer har ökat avsevärt. Även om allmänheten godtagit utvecklingen mot de stora butiksenheterna, så kräver man att det dessutom skall finnas närhetsbutiker. Kravet finns såväl hos dem, som har möjligheter att flera gånger per vecka göra inköp i varuhus, som hos dem, som har närhetsbutiken som sitt huvudsakliga inköpsställe. Förutsättningen för att närhetsbutiken skall kunna fylla

sin funktion är att såväl affärstid som sortiment smidigt anpassas till konsumenternas behov.

Motionärerna förklarar i fortsättning att det för att kunna driva även en relativt liten närhetsbutik med lönsamhet behövs en relativt stor omsättning. Därför kan det inträffa att på vissa platser, där kundunderlaget är för litet för att en vanlig butik skall kunna drivas, denna ersätts med en kiosk. Även om kioskerna i många fall har uppnått hög standard vad beträffar storlek, hygien o. s. v., så bör emellertid enligt motionärernas mening närhetsbutiken vara förstahandslösningen då det gäller att tillgodose konsumenternas krav. Om däremot en närhetsbutik omöjligen kan åstadkomma lönsamhet på en ort kan en kiosk med ett avsevärt utvidgat sortiment utgöra en lösning. Detta bör, menar motionärerna, beaktas vid dispensgivningen beträffande varor i kioskerna. Behovet av generositet gentemot närhetsbutikerna sägs vara stort vad beträffar affärstidens förlängning.

I motionerna anförs även att servicen för turisterna är ett speciellt stort problem. Närhetsbutikerna skulle kunna lämna en betydligt bättre service om de kunde ha öppet på annan tid än den vanliga affärstiden. Ett stort antal människor tillbringar sin semester och sin veckoledighet på campingplatser och har då behov av att varje dag köpa t. ex. bröd, smör, mjölk samt kött- och fiskkonserver. De åsamkas ökade kostnader om de inte från lördag middag till måndag morgon kan inköpa dylika förnödenheter. Ett ökat öppethållande är därför enligt vad motionärerna anför av stort intresse i landets turistområden. Om inga närhetsbutiker finns inom rimligt avstånd bör kioskerna medges möjligheter att ha ett utökat sortiment.

Sammanfattningsvis sägs att den mindre detaljhandeln bör beredas möjligheter att fortsätta att ge allmänheten sin service. För många som har svårigheter att utnyttja de stora varuhusen är närhetsbutikerna nödvändiga serviceinstitutioner. De handikappade, de äldre och de avsides boende har intresse av att man inte genom någon form av lagstiftning försvårar de mindre företagens möjligheter att existera. Man bör i stället genom lagstiftningen ge närhetsbutikerna möjligheter att bestå och utvecklas och därmed ge allmänheten en bättre service.

I: 789 och II: 965

I motionerna sägs bl. a. att verkningarna för de anställda av att tiden för butikernas öppethållande utökas är besvärliga och erinras om att Handelsanställdas förbund anfört tvivel angående möjligheten för de anställda att hävda sig på facklig väg och utan verksamt stöd av butikstängningslagstiftningen. Förbundet säger sig hysa oro för framtiden om möjligheten att avtalsvägen främja de handelsanställdas krav exempelvis när det gäller oönskade arbetstid.

Motionärerna uttalar vidare att beträffande glesbygdernas och förorternas folk och deras tillgång på närbelägna butiker är läget redan nu mångenstädes besvärligt nog. Man förklarar sig därför beklaga att den föreslagna lagstiftningen går på en linje som till sina verkningar uppenbarligen gynnar varuhusen och storkedjeföretagen och den butiksutslagningspolitik som de redan bedriver.

Motionärerna anför vidare, att det i lokaliseringssammanhang ofta med rätta framhållits vad det betyder för en glesbygd att en butik försvinner. Även för många större tätorter eller förorter av stadskaraktär är detta att sakna mindre specialbutiker eller i allmänhet närbutiker ofta mycket kännbart. För den som är bunden av arbete, kanske med längre restid mellan hem och arbetsplats, för husmödrar med småbarn och inte minst för många äldre är det av värde att inte ha för långt till de butiker, där de har att göra nästan dagliga inköp. Även ur trivselsynpunkt är det för många en svår förlust när den närbelägna butiken, som samtidigt särskilt för gamla och ensamma varit en träffpunkt, tvingas att läggas ned. Motionärerna konstaterar att så redan i stor utsträckning skett. Enbart inom livsmedelsbranschen upphörde 1963 1 600 butiker (netto) och en prognos av detaljhandelns utredningsinstitut beräknar för åren 1964—1970 en minskning av butikernas antal med 18 200, varav ungefär hälften enbart livsmedelsbutiker. Mer än hälften av hela nedgången i butiksantalet avser familjebutiker och den närmast största gruppen utgörs av andra småföretag.

Motionärerna hänvisar till att det i propositionen i flera sammanhang framhålls att de affärer (ex. kiosker) som undantas från lagen har en »privilegierad» ställning i konkurrenshänseende och menar, att andra företag på samma sätt skulle kunna få en förbättrad möjlighet att till gagn för allmänheten bestå i konkurrens med affärshus och storkedjor om de beviljades samma förmån. Rimliga skäl talar enligt motionärernas mening för att företag som bedrivs av innehavaren och hans familj skall ha rätt att ha öppet när innehavaren vill och anser det erforderligt.

I: 790 och II: 962

I motionerna anföras att då kioskhandeln i lagförslaget undantas från regleringen ställs andra närhetsbutiker i ett sämre läge, eftersom de inte kan konkurrera på lika villkor. Utredningen och de remissinstanser som har uttalat sig i frågan anser att en viktig förutsättning för att närhetsbutiken skall kunna fylla sina funktioner är att affärstiden smidigt kan anpassas till konsumenternas önskemål. Föredraganden konstaterar att just i fråga om närhetsbutiken torde önskemålen om en friare förläggning av affärstiden vara särskilt uttalade. Det bör enligt motionärernas mening inte skapas en sådan situation att de affärer som önskar konkurrera skall bli tvingade att även öppna kioskrörelse. I många fall kan det bli fråga om slöseri med kapital om

man för att få sälja utanför vanlig affärstid skall behöva bygga en särskild kioskbyggnad med dyrbar utrustning. Detta kan som resultat ge fördyrade varor. Om affärstidsregleringen kunde avskaffas skulle kioskerna och andra närhetsbutiker jämföras och en rad svårbegripliga gränsdragningsproblem elimineras, menar motionärerna.

I motionerna sägs vidare att enligt lagförslaget skall också tillfällig torgförsäljning undantas från regleringen. Den konkurrens som därmed uppstår med de fasta butikerna anses kunna bli förödande för dessa.

Motionärerna förklarar till slut, att det givetvis är angeläget att man inte genom ändringar i affärstidslagstiftningen försämrar de anställdas arbetstider och arbetsförhållanden. Denna fråga bör emellertid inte regleras genom affärstidslagen utan genom arbetstidslagstiftningen och efter överenskomelse med de anställdas organisationer.

I: 791 och II: 966

Motionärerna anför i anslutning till vad departementschefen uttalat om att ett omedelbart slopande av affärstidsregleringen skulle kunna få vissa oförmånliga konsekvenser för konsumenterna, att ett längre öppethållande vid tidpunkter då övertidsersättning kommer i fråga i och för sig resulterar i ökade personalkostnader. Det kan å andra sidan förutsättas att detaljhandeln på ett smidigt sätt söker anpassa sig till de ändrade förhållanden, som regleringens upphävande kan komma att föranleda. Detta förutsätter att öppethållandets längd och tidsmässiga förläggning beräknas med hänsyn till konsumentinriktningen och övriga faktorer av betydelse för rörelsens ekonomiska resultat. Härigenom skulle detaljhandelns företagsekonomiska överväganden komma att vila på rationellare grunder, än vad ett agerande inom ramen för en affärstidsreglering medger. Den omständigheten anser motionärerna i själva verket utgöra ett incitament till en för konsumenternas vidkommande gynnsam prisutveckling.

De problem som vid en övergång till ett fritt system för småbutiksinnehavaren bör enligt vad motionärerna anför inte överbetonas, bl. a. i beaktande av de möjligheter som står till buds att variera affärstiderna. Såväl utredningen som departementschefen framhåller att personalkostnaderna kan hållas nere genom att kompensera längre affärstid på kvällarna med att hålla stängt t. ex. vissa förmiddagar. Härigenom kan även affärsinnehavarens totala arbetstid begränsas. Motionärerna erinrar i sammanhanget om att redan Kungl. Maj:ts förslag rörande utsträckt öppethållande ger upphov till vissa anpassningsproblem för den enskilde butiksinnehavaren. Dessa torde sannolikt inte bli nämnvärt större vid ett upphävande av affärstidsregleringen. Härutöver omnämner motionärerna närhetsbutikernas behov av att smidigt kunna anpassa sig till konsumenternas önskemål i fråga om öppethållande. Detta anses tala för ett system med fria affärstider, såvitt

småbutiksinnehavarens problem är i fråga. Detta spørsmål bör, menar motionärerna, även beaktas med utgångspunkt från närhetsbutikernas funktion, då det gäller att underlätta för åldringar och handikappade att själva ombesörja sina inköp.

I fråga om de affärsanställdas behov av fritid anför att beträffande de grupper, som berörs av avtal slutna av de anställdas fackliga organisation, torde övergångsproblemen kunna lösas på ett för berörda parter tillfredsställande sätt. Det finns även anledning förutsätta, att de uppgörelser som här träffas kommer att få genomslagskraft på hela detaljhandelsområdet.

Motionärerna anför vidare, att tungt vägande skäl för ett upphävande av regleringen kan åberopas. Den snedvridna konkurrenssituation, som under alla förhållanden måste följa av en lagstadgad begränsning av detaljhandels öppethållande, accentueras av det system med dispensgivning, som vid ett genomförande av Kungl. Maj:ts förslag fortfarande kommer att tillämpas. Oavsett vilken utformning urvalskriterierna får, kan det inte undvikas att vissa affärer eller viss verksamhet blir otillbörligt gynnade.

I : 792 och II : 964

I motionerna anför bl. a. att det i storstäderna ofta förekommer ett system med små butiker, närhetsbutiker, i anslutning till bostadsområden samt större varuhus i centrum. I och med att butikerna tvingas stänga tidigt på kvällen blir de konsumenter som tvingas göra sina inköp på väg från sina arbeten tvungna att handla i centrumbutikerna eftersom de ofta inte hinner ut till närhetsbutikerna. En mer flexibel affärstid skulle, menar motionärerna, i många fall gynna de små närhetsbutikerna. Den ökade förvärvsintensiteten hos kvinnorna leder också till större behov av öppethållande under kvällstid. Dessutom finns behov av öppethållande under söndagar för inköp av vissa större kapitalvaror — t. ex. bilar och möbler — där hela familjen kan vilja vara med vid inköpet.

Motionärerna diskuterar i fortsättningen frågan huruvida ett avskaffande av affärstidsregleringen skulle leda till högre varupriser och säger i sammanhanget bl. a. att det troliga är att endast de företag som har stor kundtillströmning under kvällar och söndagar skulle ha öppet vid dessa tider om affärstiderna släpptes fria. Det förefaller dem också troligt att butikerna kompenserar kvällsöppethållande med att hålla stängt på tider då kundtillströmningen är låg, t. ex. vissa förmiddagar. Konkurrensen med företag som inte tillämpar kvälls- och söndagsöppet i någon större omfattning skulle förmodligen också motverka prishöjningar. Vad gäller de olägenheter som kan följa för de affärsanställda erinrar motionärerna om att förslag nyligen framlagts om ändring i arbetstidslagen för detaljhandeln, innebärande att den maximala veckoarbetstiden skall sättas ned från 45 timmar till 42 timmar och 30 minuter. De handelsanställda är sålunda enligt motionärernas

mening skyddade genom arbetstidslagstiftningen och genom de fackliga organisationernas verksamhet.

Motionärerna anför även att förslaget i och för sig innebär en väsentlig liberalisering, men den ger exempel på att de nödvändiga undantagen kommer att verka snedvridande på konkurrensen. Så föreslås t. ex. att bageri- och konditorivaror samt lagad mat skall få försäljas på kvällar och söndagar, dock endast i anslutning till ordnad serveringsrörelse. Alster av bildkonst, konsthantverk och konstindustri skall få försäljas, men endast om försäljningen sker i utställningslokal. Flera exempel på hur de yttre förhållandena fått bestämma undantagen finns, säger motionärerna.

Utskottet

I propositionen föreslås att den nuvarande butiksstängningslagen upphävs och ersätts med en enklare och friare reglering i en affärstidslag. Vanlig affärstid föreslås bli vardagar mellan kl. 8 och 20 mot nu mellan kl. 8 och 19. Försäljningen av åtskilliga varuslag undantas från lagens tillämpning. Undantagen avser både sådana varor som faller utanför butiksstängningslagens tillämpning och sådana som f. n. efter dispens får säljas efter den vanliga affärstidens slut. Det fria varusortimentet anges genom en mindre detaljrik uppräknig än f. n. Vidare undantas flera varuslag som i lagen anges endast genom en allmän beskrivning, nämligen varor som allmänheten särskilt efterfrågar på annan tid än vanlig affärstid. Hit hör bl. a. huvuddelen av det nuvarande s. k. kiosksortimentet. Den närmare omfattningen av det fria sortimentet skall anges i tillämpningsföreskrifter. Om det för särskilt fall är påkallat med hänsyn till allmänhetens intresse kan kommun medge affärstid utöver den vanliga. Lagförslaget innehåller i övrigt bl. a. straffbestämmelser. Lagen avses skola träda i kraft den 1 januari 1967 och gälla t. o. m. den 31 december 1971.

I motionerna I: 790 och II: 962, I: 791 och II: 966 samt I: 792 och II: 964 hemställs på ovan närmare angivna skäl att riksdagen måtte avslå propositionen och besluta att upphäva butiksstängningslagen fr. o. m. den 1 januari 1967.

I motionerna I: 772 och II: 945 hemställs att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte ge till känna uppfattningen att kiosksortimentet bör utökas med ett antal närmare angivna varor som kaffe, socker, portionsförpackat bröd, helkonserver m. m. Liknande yrkande framställs i motionerna I: 788 och II: 963. I dessa hemställs vidare att riksdagen hos Kungl. Maj:t skall begära att tillämpningsföreskrifterna utformas så att kommunerna må iaktta stor generositet vid medgivande av affärstid utöver den vanliga i synnerhet inom utpräglade turistorter.

I motionerna I: 789 och II: 965 yrkas att lagen skall kompletteras med bestämmelser innebärande dels att — med hänsyn till de affärsanställda —

dispens från bestämmelserna om vanlig affärstid såvitt avser större affärsföretag skall meddelas endast restriktivt, dels att försäljning från s. k. familjebutiker med ingen eller endast ringa anställd arbetskraft utöver familjemedlemmar skall undantas från lagens tillämpning.

Inom affärstidsutredningen och i allt väsentligt även bland remissinstanserna har enighet rått om att den nuvarande butikstängningslagen i vissa avseenden haft ogynnsamma verkningar och att den bör upphävas. Diskussionen har i stället kommit att gälla frågan huruvida man för närvarande bör helt slopa affärstidsregleringen. Departementschefen har för sin del funnit att ett omedelbart slopande av affärstidsregleringen skulle kunna medföra betydande olägenheter. Han har därvid anfört att man inte kan utesluta att en tvär omställning skulle få vissa oförmånliga verkningar för konsumenterna, att vissa olägenheter för de affärsanställda skulle följa och att en omedelbar avveckling i många fall skulle kunna leda till sociala problem för affärsinnehavare som driver sina företag utan anställda eller med endast någon enstaka medhjälpare. Utskottet delar uppfattningen att en direkt övergång till ett helt fritt system skulle kunna medföra nackdelar, som övervägde fördelarna. Den medelväg som departementschefen förordat innebär för närvarande enligt utskottets mening en lämplig avvägning mellan de intressen som gör sig gällande på området. Utskottet vill i sammanhanget framhålla att den gällande regleringen bestått i stort sett oförändrad sedan år 1939 och att detaljhandeln anpassat sig därtill. En omställningsperiod är därför under alla omständigheter önskvärd. Huruvida regleringen senare skall helt slopas eller ej får avgöras med ledning av erfarenheterna av den friare regleringen.

Av vad nu sagts följer att utskottet inte kan tillstyrka bifall till de motioner, vari yrkas avslag på propositionen och upphävande av butikstängningslagen.

Vad gäller de frågor om det fria sortimentet och dispensgivningen som berörts i motionerna I: 772 och II: 945 samt I: 788 och II: 963 vill utskottet anföra följande. Den föreslagna vanliga affärstiden har bestämts med hänsyn till att endast ett någorlunda rimligt antal dispenser skall behöva meddelas. Ett visst behov av dispenser har dock bedömts komma att kvarstå. Förutsättningen för meddelande av sådana är att de för särskilda fall är påkallade av hänsyn till allmänhetens intresse. Dispens kan bl. a. avse rätt för visst företag att utöver den vanliga affärstiden sälja varuslag som inte ingår i det fria sortimentet. Med den tämligen vida ram, som redan den vanliga affärstiden utgör, och med de dispensmöjligheter som kommer att stå till buds synes rimliga önskemål i fråga om affärstiden i allmänhet kunna tillgodoses på ett tillfredsställande sätt. Genom att befogenheten att meddela dispens tillagts kommunerna har förutsättningar för en smidig anpassning till de lokala förhållandena skapats. Mot förslagen att utvidga det fria sortimentet mera väsentligt — i motionerna har nämnts bl. a. livsmedel som kaffe, socker, bröd, smör, mjölk och konserver — talar som departements-

chefen anfört att de som säljer det fria sortimentet genom en sådan utvidgning skulle få en starkt gynnad ställning i förhållande till andra detaljhandlare. Det kan inte uteslutas att en sådan snedvridning av konkurrensen skulle få menliga verkningar. Utskottet är med hänsyn till det nu anförda inte berett att förorda någon åtgärd i anledning av de nu aktuella motionerna.

Utskottet vill i anledning av motionerna I: 789 och II: 965 anmärka att den vanliga affärstiden ger även familjebutikerna goda möjligheter att variera affärstiderna på sätt vederbörande önskar och finner erforderligt. Behovet av längre öppethållande synes inte vara särskilt starkt. Att utforma bestämmelserna så att rätten att hålla öppet blir beroende av i vilka former rörelsen ägs och drivs synes inte heller vara invändningsfritt. Vad gäller dispensfrågorna innebär lagens grunder bl. a. att dessa frågor skall bedömas i första hand med hänsyn till konsumenternas intressen. För att dispens skall medges måste det antas att det finns ett utbredd önskemål om utsträckt affärstid. Men är det fallet bör dispens inte heller få vägras. Motionärernas förslag om särskilda dispensregler för större företag innebär ett avsteg från dessa grunder som utskottet inte är berett att förorda.

På nu anförda skäl avstyrker utskottet även motionerna I: 789 och II: 965.

De delar av propositionen som ej behandlats ovan föranleder inte något uttalande från utskottets sida.

Utskottet får på grund av vad sålunda anförts hemställa,

A. att riksdagen måtte avslå följande motioner, nämligen

1. I: 790 och II: 962,

2. I: 791 och II: 966 samt

3. I: 792 och II: 964;

B. att riksdagen med avslag på motionerna I: 789 och II: 965 måtte bifalla förevarande proposition, nr 144; samt

C. att motionerna I: 772 och II: 945 samt I: 788 och II: 963 i vad de ej kan anses besvarade genom vad utskottet ovan anfört och hemställt icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 6 december 1966

På tredje lagutskottets vägnar:

HANS LEVIN

Vid detta ärendes behandling har närvarit:

från första kammaren: herrar Svante Kristiansson, Ebbe Ohlsson, Knut Johansson*, Åkesson, Herbert Larsson, Wirmark* och Ernulf;

från andra kammaren: herrar Levin, Johansson i Torp, Hedin, Johansson i Öckerö, Svenning, Hamrin i Kalmar, fru Ekroth och herr Elmstedt*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.